

Катерина Сахарова
старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка наукових проблем саме з цієї точки зору дозволяє говорити про феномен національної ідентичності як про базову передумову національної та державної безпеки, гарантію гармонії та активності суспільства. Ми можемо визначити національну ідентичність як індивідуальний досвід приналежності до певної держави, роль громадянина та спільноти громадян конкретної держави, що дозволяє йому діяти як колективному суб'єкту. Таким чином, національна ідентичність постає як ідентифікація не лише із спільнотою собі подібних громадян, а й із державою як організацією, що створює певні правила гри як правового, морального та економіко-фінансового поля, яке може сприяти комфортному проживанню та реалізації особистості громадянина, а може, і навпаки, створювати перешкоди для такої реалізації.

Криза національної ідентичності, з одного боку, і відданість фундаментальним науковим принципам психології (систематика, розвиток, детермінізм та ін.), з іншого, зумовлюють комплексний науковий розгляд не лише психологічного феномену патріотичної особистості, а й фактори, які можуть на неї вплинути. Під фактором ми розумітимемо те, що має певний причинний вплив на явище, а в даному випадку – на національну ідентичність [1].

Психологічні чинники відзначають вплив соціальних явищ на психіку людини, визначаючи, відповідно, його пізнавальні, ціннісні, світоглядні, емоційні та поведінкові прояви.

Говорячи про процеси становлення національної ідентичності, необхідно визначити суттєві характеристики та ключову різницю між цими процесами. У процесі формування можна виділити спонтанний компонент (тобто зміни під впливом неконтрольованих, випадкових факторів, наприклад, неформальних підліткових об'єднань, реклами, моди, музики і т. д., характер та наслідки яких непередбачувані), а цілеспрямований процес зміни особистості або її окремих сторін та якостей, обумовлений спеціально організованими діями. У концепції формування підкреслюється процес набуття нових ознак та форми психіки в процесі розвитку людини. Ми можемо говорити, наприклад, про формування характеру, мислення тощо, тобто це поняття доцільно застосовувати тоді, коли йдеться про цілеспрямований

розвиток певного аспекту чи якості особистості.

Беручи до уваги різноманітність джерел та рушійних сил розвитку особистості, а також системний характер детермінації його психічних явищ та поведінки, слід також свідчити про вплив низки факторів на процес формування національної ідентичності на макросоціальному, мікросоціальному та індивідуальному рівні досвіду.

На макросоціальному рівні, представленому суспільством загалом та великими соціальними групами, на громадянина впливають макросоціальні фактори, оцінюючи які, у людини формується відношення до суспільства, держави та її політичної та організаційної системи; значну роль на цьому рівні грають особливості політичної культури суспільства, і навіть національної масової свідомості. Особливості політичної культури суспільства визначаються типом політичного устрою суспільства. Він включає в себе знання та уявлення про владу, політику та державу, що сформувалися в ході багатьох поколінь, що визначають цінності, настанови, міфи та стереотипи, орієнтації, переконання, пов'язані з політичною системою. На рівні особистості політична культура є результатом інтеріоризації елементів політичного досвіду суспільства в особистісно-психологічній структурі індивідуальної свідомості відповідно до активної побудови особистістю свого внутрішнього світу.

Цивільний статус людини забезпечується лише його особистою турботою, що реалізується в самоврядуванні на рівні спільноти. Національна ідентичність у ситуації недотримання владою «суспільного договору» та недотримання демократичних процедур демократії можуть призвести до особистісного протесту. У цій ситуації проурядовий дискурс опиняється в опозиції національної ідентичності, який спонукає його носіїв брати на себе відповідальність за співтовариство, а не покладатися на владу. Недарма одна з основних особливостей громадянського суспільства, про що вказують сучасні західні дослідники, – це «легалізація громадянського суспільства» на всіх рівнях [2].

Формування національної ідентичності покликане забезпечити інтеграцію, єдність та цілісність самосвідомості особистості як громадянина полікультурного суспільства на основі присвоєння системи загальнолюдських моральних ідей, свободи свого самовираження, великої кількості соціальних смислів, цінностей, установок та норм. У зв'язку з цим перед наукою стоїть питання розробки технологій та моделей формування нової ідентичності для молодих громадян, що має стратегічне значення для успішного майбутнього держави.

На мікросоціальному рівні передаються громадянські та політичні цілі та цінності суспільства, переважно через невеликі групи, в яких індивід перебуває у повсякденному житті та взаємодіє з ними. У процесі такої взаємодії особистість залучається до сфери громадянства та політики на повсякденному рівні, через первинні соціальні групи, у вигляді прямого спілкування та взаємодії. Такі референтні групи, з якими взаємодіє

громадянин, стають базовими соціальними інститутами, які закладають основні семантичні насіння у структурі національної ідентичності. До таких груп належать сім'я, друзі, знайомі, навчальні та робочі групи, дитячі та молодіжні організації.

Психологічною основою соціалізації людини як громадянина є сім'я. Це центр успадкування знань, традицій, цінностей, моральних норм та особливостей відносин. Саме в сім'ї людина отримує найперші знання про сферу громадянства, набуває досвіду активної участі або уникнення участі в житті. Процеси, пов'язані з участю громадянина, є важливим мікросистемним фактором формування національної ідентичності молодої людини у спілкуванні в первинних соціальних групах. Завдяки прямій взаємодії з членами таких груп людина засвоює ідеї, норми та цінності, формує стилі поведінки у певних ситуаціях. Однак ефективність їх впливу залежить як від рівня значущості особистості, так і рівня розвитку відносин. Чим вищий рівень розвитку первинної соціальної групи та оцінки своєї приналежності до неї, тим більше впливають вони на індивідуальність [3].

На індивідуально-експериментальному рівні фактори, що впливають на національну ідентичність людини, діють, зокрема, на процеси формування індивідуальних психологічних конструктів, в основі яких потреби та мотиви, різні ідеї та цінності, що регулюють його свідомість та поведінку у цивільних поглядах та формуються поступово. На цьому рівні важливу роль відіграють як соціально-демографічні характеристики громадянина (вік, стать, місце проживання тощо), так і психологічні особливості життя особистості у просторі, що побудувала для нього держава та безпосередній досвід взаємодії громадянина та представників держави на різних рівнях, а також безпосередній досвід діяльності в юридичній, економічній та фінансовій сферах.

У результаті такої діяльності формується громадянська позиція особи, яка оцінюється за трьома параметрами:

– сприятливе чи несприятливе середовище для власної самореалізації. А це, своєю чергою, визначає ставлення до держави як до «своєї» чи «чужої», «дружньої» чи «ворожої» для людини;

– упорядкованість соціального середовища, його прогнозованість, що визначається потребою особистості в безпеці, захисту від соціальної експансії;

– почуття виправданості власного існування, насамперед, як члена суспільства, як його невід'ємна складова. Це почуття викликане потребою у сенсі буття, яке може шукати людина окремо від інших, або, навпаки, приєднавшись до організаційної спільноти та поділившись властивою йому системою значень.

Таким чином, особистість оцінює не владу, а сформований навколо неї організаційний простір. Саме з урахуванням цієї оцінки формуються різні типи сприйняття образу держави [4].

Імідж держави є регулятором індивідуальної діяльності в організаційній сфері середовища держави. І саме відповідний імідж держави впливає на

формування національної ідентичності, що діє або інтерактивно (тобто об'єднує громадянське суспільство навколо державних смислів), або руйнівню. Існуючий імідж держави диктує характер взаємовідносин між державою та її громадянином. Воно може бути максимально деструктивним (у разі об'єктно-об'єктних відносин), коли людина сприймає державу як великий механізм (наприклад, апарат насильства), та себе як її гвинтик, тобто він дає об'єктивну інтерпретацію і собі, і державі, а найбільш конструктивне, партнерське (суб'єктно-суб'єктні відносини), що передбачає визнання суб'єктивного першоджерела кожної сторони відносин.

1. Espinosa, A. & Tapia, G. (2011). Identidad nacional como fuente de bienestar subjetivo y social. *Boletín de Psicología*, 102, 71-88
2. Banchs, M. A., Cadenas, J. M., Domínguez, D. & Montero, M. (1993). Identidad nacional: permanencia y cambio. *Revista Interamericana de Psicología*, 27, 107-114.
3. Hogg, M. A. & Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London: Routledge.
4. Rottenbacher, J. M. & Schmitz, M. (2012). Democracia vs neoliberalismo económico. Condicionantes ideológicos de las preferencias políticas y económicas en la ciudad de Lima. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*, 57(214), 111-140.

В'ячеслав Сахно

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Елеонора Скиба

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У світлі нинішніх подій, пов'язаних з війною в Україні, уже навіть світова спільнота не сумнівається, що мовний фактор стає чи не вирішальним, хоча і не єдиним чинником захисту національної ідентичності. Військова агресія країни-окупанта була замаскована під «захист російськомовного населення». Під таким псевдогуманістичним гаслом було розпочато вторгнення в Україну у 2014 році до Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. У планах російського військового керівництва під цим же гаслом планувалася окупація та привласнення на підставі псевдореферендумів деяких інших територій нашої країни. На противагу від дійсних фактів ворогом було задіяні такі наративи як «утиск